

Projev prezidenta republiky v Evropském parlamentu

PROJEVY A VYSTOUPENÍ, 19. 2. 2009

Pane předsedo, vážení poslanci a poslankyně,

za možnost vystoupit v Evropském parlamentu, v jedné z klíčových institucí Evropské unie, bych Vám chtěl hned v úvodu poděkovat. Byl jsem zde sice již několikrát, ale ještě nikdy jsem neměl příležitost promluvit na plenárním zasedání. Dnešní příležitosti si proto vážím. Volení zástupci 27 zemí s velmi pestrým spektrem politických názorů a postojů jsou unikátním auditoriem, stejně jako je – již více než půl století – unikátním a v podstatě revolučním experimentem sama Evropská unie se svým pokusem udělat rozhodování v Evropě lepší tím, že se jeho významná část přesune z jednotlivých států do celoevropských institucí.

Přicházím sem mezi Vás z hlavního města České republiky, z Prahy, z historického centra české státnosti, z jednoho z důležitých míst rozvoje evropského myšlení, evropské kultury, evropské civilizace. Přicházím k Vám jako představitel českého státu, který byl ve svých nejrůznějších proměnách vždy součástí evropských dějin, státu, který se mnohokrát přímo a významně na jejich utváření podílel a který se na nich chce podílet i dnes.

Český prezident k Vám z tohoto místa promluvil naposledy před devíti roky. Byl to můj předchůdce ve funkci, Václav Havel, a bylo to čtyři roky před naším přistoupením k Evropské unii. Před několika týdny zde vystoupil i předseda české vlády, Mirek Topolánek, tentokrát již jako premiér země předsedající Radě Evropské unie. Ve svém projevu se zaměřil na konkrétní témata, vycházející z priorit českého předsednictví i na aktuální problémy, kterým země Evropské unie v současnosti čelí.

To mi umožňuje promluvit k Vám s tématy, která jsou o jeden stupeň obecnosti výše, pohovořit o věcech, které možná na první pohled nejsou tak dramatické jako cesty k řešení dnešní ekonomické krize, jako rusko-ukrajinský konflikt o plyn nebo jako situace v Gaze. Pro rozvoj evropského integračního projektu však – podle mého názoru – mají zcela zásadní význam.

Za necelé tři měsíce si bude Česká republika připomínat již páté výročí svého přistoupení k Unii. Bude si ho připomínat důstojně. Bude si ho připomínat jako země, ve které – na rozdíl od některých jiných nových členských zemí – není pocitováno zklamání z nesplněných očekávání spojených s naším členstvím. Není to žádné překvapení a má to racionální výklad. Naše očekávání byla realistická. Dobře jsme věděli, že vstupujeme do společenství vytvořeného a utvářeného lidmi, nikoli do jakési ideální konstrukce, vybudované bez autentických lidských zájmů, vizí, názorů, idejí. Zájmy, stejně jako ideje lze v Evropské unii nalézt na každém kroku a nemůže to být jinak.

Vstup do Unie jsme na straně jedné interpretovali jako vnější potvrzení toho, že jsme se poměrně rychle, v průběhu necelých patnácti let od pádu komunismu, opět stali standardní evropskou zemí. Na straně druhé jsme považovali (a považujeme i dnes) možnost svého aktivního podílení se na evropském integračním procesu za příležitost využívat výhod již vysoce integrované Evropy a zároveň tento proces podle svých představ spoluutvářet. **Za vývoj v Evropské unii cítíme svůj díl odpovědnosti** a právě s tímto vědomím přistupujeme k našemu předsednictví

Radě Evropské unie. Jsem přesvědčen, že prvních šest týdnů našeho předsednictví náš zodpovědný přístup přesvědčivě demonstruje.

I na tomto fóru bych chtěl zcela jednoznačně a – pro ty z Vás, kteří to buď nevědí, nebo to vědět nechtějí – velmi zřetelně a nahlas zopakovat své přesvědčení, že **pro nás vstup do Evropské unie neměl a nemá alternativu** a že v naší zemi neexistuje žádná relevantní politická síla, která by tento výrok mohla či chtěla zpochybňovat. Proto se nás nepříjemně dotýkají v poslední době zesilující a množící se útoky na naši adresu, které jsou založeny na ničím neopodstatněném předpokladu, že Češi hledají jiné integrační seskupení než to, kterého se před pěti lety stali členy. Není tomu tak.

Občané České republiky vycházejí z toho, že evropská integrace má potřebné a důležité poslání. Chápou ho – při jistém zobecnění – následujícím způsobem:

- je to **odstraňování zbytečných a pro lidskou svobodu a prosperitu kontraproduktivních bariér** pohybu lidí, zboží a služeb, idejí, politických filozofií, světonázorů, kulturních schémat, vzorců chování, které se v průběhu historie z nejrůznějších důvodů utvořily mezi jednotlivými evropskými státy;
- a je to **společná péče o veřejné statky**, existující na úrovni kontinentu, čili o takové projekty, které není možné účinně realizovat na bázi bilaterálního vyjednávání dvou (či několika) sousedních evropských zemí.

Úsilí o uskutečnění těchto dvou záměrů – odstraňování bariér, i racionální výběr toho, co se má řešit na úrovni celého kontinentu – není a ani nebude nikdy ukončeno. Různé bariéry a překážky nadále přetrvávají a rozhodování na úrovni Bruselu je jistě více, než by bylo optimální. Určitě je ho tam více, než lidé žijící v jednotlivých evropských zemích požadují. Jste si toho, páni poslanci a paní poslankyně, jistě vědomi i Vy. Spíše jako řečnickou otázku se proto ptám, zda jste si – při každém svém hlasování – jisti, že rozhodujete o věci, o které je nutno rozhodovat právě v tomto sále a ne blíže k občanovi, tedy uvnitř jednotlivých evropských států?

V politicky korektní rétorice současnosti bývají zmiňovány i některé další možné efekty evropské integrace, ale ty jsou spíše druhotné a zástupné. Jsou to navíc spíše ambice profesionálních politiků a lidí s nimi spojených než zájmy normálních občanů členských států.

Řekl-li jsem, že pro nás členství v Evropské unii žádnou alternativu nemělo a nemá, jde jen o polovinu toho, co je třeba říci. Druhou polovinou je zcela logické tvrzení, že **metody a formy evropské integrace naopak řadu možných a legitimních variant mají**, stejně jako je měly v celém posledním půlstoletí. Historie nekončí. Považovat status quo, v dnešní době existující institucionální uspořádání EU, za navždy nekritizovatelné dogma, je omyl, který se bohužel stále více šíří, ač je v naprostém rozporu jak s racionálním uvažováním, tak s celou, více než dvě tisíciletí trvající historií vývoje evropské civilizace. Stejným omylem je apriorně postulovaný, a proto stejně nekritizovatelný předpoklad o jedné jediné možné a správné budoucnosti vývoje evropské integrace, kterou je „ever-closer Union“, neboli postup ke stále hlubší politické integraci členských zemí.

Ani existující stav, ani postulát nespornosti přínosu nepřetržitého prohlubování integrace pro žádného evropského demokrata nezpochybnitelné nejsou, resp. by být neměly. Jejich vynucování těmi, kteří považují sami sebe – řečeno se slavným českým spisovatelem Milanem Kunderou – za „majitele klíčů“ evropské integrace, není možné akceptovat.

Navíc je zřejmé, že **to či ono institucionální uspořádání Evropské unie není cílem samo o sobě, ale že je prostředkem k dosažení cílů skutečných.** Těmi není nic jiného než **lidská svoboda a takové ekonomické uspořádání, které přináší prosperitu. Tím je tržní ekonomika.**

To si jistě přejí občané všech členských zemí, ale v průběhu dvaceti let od pádu komunismu se opakovaně přesvědčuji o tom, že si to silněji přejí a více se o to obávají ti, kteří velkou část dvacátého století prožívali nesvobodu a potýkali se s nefunkční centrálně plánovanou, státem organizovanou ekonomikou. Tito lidé jsou – zcela zákonitě – citlivější a vnímavější na jakékoli jevy a tendence, které míří jinam než ke svobodě a prosperitě. Patří k nim i občané České republiky.

Dnešní systém rozhodování v Evropské unii je něčím jiným než historií prověřenou a v historii osvědčenou klasickou parlamentní demokracií. V obvyklém parlamentním systému je část podporující vládu a část opoziční, ale to v Evropském parlamentu není. Zde je prosazována alternativa jen jedna a kdo uvažuje o alternativě jiné, je považován za odpůrce evropské integrace. V naší části Evropy jsme ještě nedávno žili v politickém systému, kde byla jakákoli alternativa nepřipustná a kde proto žádná parlamentní opozice neexistovala. Získali jsme trpkou zkušenost, že tam, kde není opozice, ztrácí se svoboda. Politické alternativy proto existovat musí.

A nejen to. Vztah občana té či oné členské země a představitele Unie není standardním vztahem voliče a politika, který jej reprezentuje. Mezi občany a představiteli Unie je navíc vzdálenost (a to nejenom v zeměpisném slova smyslu), která je podstatně větší než je tomu uvnitř jednotlivých členských zemí. Označuje se to různými termíny – demokratický deficit, ztráta demokratické accountability, rozhodování nevolených, ale vyvolených, byrokratizace rozhodování, apod. Návrhy na změnu dnešního stavu – obsažené v zamítnuté Evropské ústavě či v od ní fakticky málo odlišné Lisabonské smlouvě – by tento defekt ještě zvětšovaly.

Při neexistenci evropského demos - evropského lidu - není řešením tohoto defektu ani eventuální posilování role Evropského parlamentu. To by tento problém naopak zesilovalo a vedlo by to k ještě většímu pocitu odcizení občanů evropských zemí od unijních institucí. Řešením není ani přitápění pod „tavícím kotlem“ dosavadního typu evropské integrace, ani potlačování role členských států pod heslem nové multikulturní a multinacionální evropské občanské společnosti. To jsou pokusy, které v minulosti vždy selhaly, neboť nebyly projevem přirozeného historického vývoje.

Obávám se, že pokusy integraci dále urychlovat a prohlubovat a rozhodování o podmínkách života občanů členských zemí ve stále větší míře posouvat na evropskou úroveň mohou svými důsledky ohrozit všechno pozitivní, co bylo za poslední půlstoletí v Evropě dosaženo. Nepodceňujme proto obavy občanů mnoha členských zemí, že se o jejich záležitostech opět rozhoduje jinde a bez nich a že je jejich možnost toto rozhodování ovlivnit jen velmi omezená. Za svůj úspěch dosud vděčila Evropská unie mimo jiné i tomu, že názor a hlas každé členské země měl při hlasování stejnou váhu a nemohl být oslyšen. Nedopusťme vznik situace, ve které by občané členských zemí žili s rezignovaným pocitem, že projekt Evropské unie není jejich projektem, že se vyvíjí jinak, než si přejí, a že jsou pouze nuceni se mu podřizovat. Velmi snadno a velmi rychle bychom se ocitli zpět v dobách, o nichž jsme si zvykli říkat, že už dávno patří minulosti.

To úzce souvisí i s otázkou prosperity. Je třeba otevřeně říci, že **je dnešní ekonomický systém EU systémem potlačovaného trhu a nepřetržitého posilování centrálního řízení ekonomiky**. Přestože nám dějiny více než dostatečně ukázaly, že tímto směrem cesta nevede, my dnes tímto směrem opět jdeme. Míra omezení spontaneity tržních procesů a míra politické reglementace nepřetržitě narůstají. K tomuto vývoji v období posledních měsíců přispívá i mylné interpretování příčin dnešní finanční a ekonomické krize, jakoby ji způsobil trh, zatímco skutečnou příčinou je pravý opak – způsobil ji politické manipulování trhu. Znovu je třeba připomenout historickou zkušenost naší části Evropy a poučení, které jsme si z této zkušenosti odnesli.

Mnozí z Vás jistě znají jméno francouzského ekonoma Frederica Bastiata a jeho slavnou **Petici výrobců svíček**, která se stala známým a dnes už kánonickým učebnicovým textem, ukazujícím absurditu politického vměšování se do ekonomiky. Dne 14. listopadu 2008 Evropská komise vyslyšela skutečnou, nikoli Bastiatovu fiktivní petici výrobců svíček a na svíčky dovážené z Číny uvalila 66% clo. Nevěřil bych, že se 160 let starý literární esej může stát realitou, ale je tomu tak. Nezbytným důsledkem rozsáhlého zavádění takových opatření je ekonomické zaostávání Evropy a zpomalování, ne-li dokonce zastavování ekonomického růstu. Řešení je jen a jedině v liberalizaci a deregulaci evropské ekonomiky.

Toto všechno říkám z pocitu odpovědnosti o demokratickou a prosperující budoucnost Evropy. Snažím se připomenout základní principy, na kterých je již po staletí či tisíciletí budována evropská civilizace. Principy, jejichž platnost je nadčasová a univerzální, a které by proto měly platit i v současné Evropské unii. Jsem přesvědčen, že si občané jednotlivých členských zemí svobodu, demokracii a hospodářskou prosperitu přejí.

Zřejmě nejdůležitější pro tuto chvíli je požadavek, aby svobodná diskuse o těchto věcech nebyla považována za útok na samotnou myšlenku evropské integrace. Vždycky jsme si mysleli, že smět o těchto vážných otázkách diskutovat, být slyšen, hájit prostor každého k prezentaci jiného než „jediného správného názoru“ – byť s ním třeba nesouhlasíme – je právě ona demokracie, která nám byla po čtyři desetiletí odpírána. My, kteří jsme si nedobrovolnou zkušeností převážné části svých životů ověřili, že svobodná výměna názorů a idejí jsou základní podmínkou zdravé demokracie, věříme, že tato podmínka bude ctěna a respektována i v budoucnu. Je příležitostí a nezastupitelnou metodou, jak udělat Evropskou unii svobodnější, demokratičtější a více prosperující.

Václav Klaus, Evropský parlament, Brusel, 19. února 2009